

Elämä on kuin suklaarasia – ikinä et tiedä mitä saat

Kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä
elokuvassa esitetystä vammaisuudesta

Joni Hiltunen

OPINNÄYTETYÖ
Lokakuu 2019

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

HILTUNEN, JONI:

Elämä on kuin suklaarasia – ikinä et tiedä mitä saat
Kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä elokuvassa esitetystä
vammaisuudesta

Opinnäytetyö 31 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Lokakuu 2019

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista ensimmäisessä artiklassa määritellään sopimuksen yhdeksi päätarkoituksiksi taata vammaisille henkilöille yhdenvertaiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnyntäisen arvon kunnioittamista. Kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus keskustella vammaisuudesta merkityksellisesti ja ymmärrettävästi ilman, että vammaisuuden identiteettiä tulisi pyrkiä vähättelemään tai sivuuttamaan.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli katsoa Forrest Gump -elokuva kehitysvammaisten henkilöiden kanssa ja sen jälkeen haastatella heitä elokuvan pohjalta heränneistä ajatuksista vammaisuuteen liittyen. Tavoitteena oli selvittää, miten elokuva toimii apuvälineenä keskustelussa vammaisuudesta kehitysvammaisen henkilön kanssa. Tämän lisäksi tavoitteena oli pyrkiä lisäämään ymmärrystä siitä, miten kehitysvammaisen henkilö kokee vammaisuutta sekä tuoda tämän ihmisryhmän näkemyksiä esille aiheesta, joka koskee heidän jokapäiväistä elämäänsä. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli: Millaisia näkemyksiä kehitysvammaiset katsojat toivat esiin Forrest Gump -elokuvasta vammaisuuteen liittyen ryhmähaastattelussa elokuvan katsomisen jälkeen? Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa aineisto kerättiin yhdellä ryhmässä tehdyllä teemahaastattelulla.

Haastattelu toi esille erilaisia näkemyksiä siitä, miten vammaisuutta koettiin ja miten siihen suhtauduttiin. Voidaan todeta, että tällä tavalla oli mahdollista saada tuotua esille joitakin näkemyksiä vammaisuuteen liittyen ja vammaisuudesta oli mahdollista päästä keskustelemaan elokuvaa apuna käyttäen. Elokuvan vammaisen henkilön kautta vammaisuutta voidaan lähestyä ulkopuolisen ja fiktiivisen tapauksen kautta, mikä saattaa helpottaa ajatuksien sanoittamista ja samalla kuitenkin tuoda suoraan tai epäsuorasti näkemyksiä esille myös omaan vammaisuuteen liittyen. Elokuva voisi siis mahdollisesti toimia jatkossakin konkreettisenä apuvälineenä, jonka kautta pystyttäisiin kehitysvammaisen henkilön kanssa puhumaan vammaisuudesta.

Asiasanat: vammaisuus, identiteetti, elokuva

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

HILTUNEN JONI:

“Life is like a box of chocolate – you never know what you’re gonna get”
Views of Persons with a Disability on Disability Portrayed in a Film

Bachelor's thesis 31 pages, appendices 2 pages
October 2019

To enhance disability identity, one of the most important means is to be able to discuss disability understandably and meaningfully. The purpose was to find out how the film, Forrest Gump, functioned as an introduction to the discussion about disability with a person with a disability. The other purpose was to improve understanding how a person with a disability experiences disability and adduce the views of the people with a disability about the subject which is a relevant part of their daily life. The study was qualitative in nature and based on a theme interview of one group. The data were analyzed using qualitative method's analysis.

The participants mentioned several different viewpoints about how disability was experienced by way of the film. In the film a fictional character with a disability may encourage a person with a disability to talk about a disability safer and easier way because the discussion is not focused on disability of oneself but a fictional character. Evidently a movie may function as a meaningful introduction to discussion about disability with a person with a disability.

Key words: disability, identity, film

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE; TARKOITUS JA TOTEUTUSTAPA.....	7
3	TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTON KERÄÄMINEN JA AINEISTON ANALYSOINTI.....	11
4	ÄLYLLINEN KEHITYSVAMMAISUUS JA KIELEN KEHITYS	15
5	VAMMAISUUS JA IDENTITEETTI.....	17
6	VAMMAISUUDEN KUVAAMINEN ELOKUVISSA	19
7	KEHITYSVAMMAISTEN KATSOJIEN HAVAINTOJA ELOKUVASTA	21
8	POHDINTA	26
	LÄHTEET.....	28
	LIITTEET	30
	Liite 1. Saatekirje tutkimukseen osallistumisesta	30
	Liite 2. Haastattelukysymykset elokuvan katsojille.....	31

1 JOHDANTO

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista ensimmäisessä artiklassa määritellään sopimuksen yhdeksi päätarkoitukseksi taata vammaisille henkilöille yhdenvertaiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Saman sopimuksen kolmannessa artiklassa määritellään sopimuksen yhdeksi yleiseksi periaatteeksi erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten monimuotoisuutta ja ihmiskuntaa. (Suomen YK-liitto 2015, 17-20.)

Vammaisuus on yksi osa vammaisen henkilön elämää ja identiteettiä. Vammaisuuden synnynnäisen arvon kunnioittamisella tarkoitetaan sitä, että vammaisuuden ei kuulu olla väheksyttävä tai tukahdutettava asia vammaisen henkilön identiteetissä. Vammaisella henkilöllä on oikeus keskustella vammaisuudesta ymmärrettävästi ja merkityksellisesti samalla tavalla kuin muistakin elämän osa-alueista.

Vammaisuudesta voi olla haastavaa puhua suoraan, joten aihetta voi olla helpompi lähestyä taiteen kautta. Elokuviissa on pitkin historiaa kuvattu vammaisuutta erilaisissa rooleissa ja erilaisten näkökulmien kautta. Vammaiset henkilöt ovat esiintyneet elokuvissa pelottavan ja erikoisen näköisinä antagonisteina, henkilöiden elämiä hidastavina taakkoina, hellyttävinä päähenkilöinä ja monissa muissa erilaisissa kuvauksissa. Elokuviissa kaikki henkilö- ja hahmokuvaukset perustuvat joihinkin stereotypioihin ihmisryhmistä etenkin silloin, kun näyttelijä ei itse ole tähän ihmisryhmään kuuluva. Kehitysvammaisen henkilön katsoessa elokuvaa vammaisuudesta, mielenkiintoiseksi asiaksi nousee myös kehitysvammaisen näkemys vammaisuudesta yleisesti sekä sen suhde omaan vammaisuuteen ja sen kokemiseen.

Tämän työn kannalta olennainen elokuva on vuonna 1994 ilmestynyt elokuva Forrest Gump on noussut vuosien saatossa lähes kaikkien tuntemaksi klassikkoelokuvaksi. Siinä kerrotaan päähenkilö Forrest Gumpin ainutlaatuinen

elämä eri historian vaiheisiin fiktiivisesti liitettynä. Päähenkilöä näytelleen Tom Hanksin roolisuoritusta pidetään yleisesti todella hyvänä ja se on yksi syy elokuvan suurelle menestykselle. Tom Hanks voitti lisäksi parhaan miespääosan Oscarin vuonna 1995 kyseisestä roolistaan tässä elokuvassa. Elokuva on yksi tunnetuimpia ja menestyneimpiä elokuvia, jossa vammaisuus on olennaisessa osassa.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE; TARKOITUS JA TOTEUTUSTAPA

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista määrittelee sopimuksen yhdeksi tarkoitukseksi taata vammaisille henkilöille yhdenvertaiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Tämän lisäksi sopimuksessa painotetaan erilaisuuden kunnioittamista ja vammaisten henkilöiden hyväksymistä osana ihmisten monimuotoisuutta ja ihmiskuntaa. Kehitysvammaisen henkilön synnynnäisen arvon kunnioittamiseen ja vammaisten henkilöiden hyväksymiseen kuuluu mahdollisuus ja oikeus puhua vammaisuudesta ja saada ymmärrystä vammaisuutta kohtaan ymmärrettävästi. Vammaisuus on yksi osa vammaisen henkilön elämää ja identiteettiä, minkä takia sitä puolta ei pidä väheksyä tai vaimentaa, vaan siitä tulisi saada ja pystyä puhumaan samalla tavalla kuin muistakin elämän ja identiteetin osa-alueista, kuten esimerkiksi seksuaalisuudesta.

Vammaisuus kehitysvammaisen henkilön arjessa saattaa olla vaikea aihe keskustella ja ottaa esille, joten siihen olisi hyvä löytää keinoja, joiden avulla siitä voisi olla helpompi keskustella kehitysvammaisen henkilön kanssa ymmärrettävästi ja merkityksellisesti. Yhtä lailla on merkityksellistä puhua kehitysvammaisen ihmisen kanssa muistakin elämän osa-alueista, kuten esimerkiksi perherooleista, harrastuksista ja muista mielenkiinnonkohteista. Kuten perheroolit, myös vammaisuus on yksi osa kehitysvammaisen henkilön identiteettiä ja sitä kautta suurempana tai pienempänä osana henkilön jokapäiväistä elämää. Vammaisuutta saatetaan pitää itsestään selvänä tai toisaalta liian vaikeana asiana ottaa esille ja pohtia sen olemassaoloa ja merkitystä etenkin itse kehitysvammaisen henkilön kanssa. Tämä on kuitenkin oleellinen asia sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta, koska esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden kanssa tehtävässä työssä olisi hyvä pyrkiä omaamaan valmiuksia, joiden avulla näistä asioista voisi keskustella kehitysvammaisen henkilön kanssa ilman, että tarvitsisi vältellä aihetta tai sivuuttaa sitä.

Vammaisuuden identiteetin merkitys saatetaan nähdä asiana, mikä tulisi pitää piilossa tai että se on koko henkilöä määrittävä tekijä. Vähättelyn tai liiallisen korostamisen tasapainottaminen liittyy siihen, että henkilö ja hänen lähipiirinsä tiedostaa myönteisen ja realistisen identiteetin merkityksen, mikä taas auttaa muun muassa tiedostamaan tiettyjä osia omassa elämässä sekä omissa toimintamalleissa. Ja kun tälle identiteetille on löydetty merkitys, se on helpompi ymmärtää normaalina osana jokapäiväistä elämää, jossa sitä ei tarvitse korostaa tai väheksyä, vaan se vain on. Mutta jotta tätä kohti voidaan päästä, on kyettävä käsittelemään vammaisuuden identiteettiä sellaisena asiana, jolla on oma tarkoituksensa sekä merkityksensä ja josta voidaan puhua mielekkäästi myös nimenomaan kehitysvammaisen henkilön itsensä kanssa. Kuten Nietzschekin (1969) toteaa: "Kun on elämälleen miksi, kestää melkein mitä tahansa miten." Tämä sama ajatus pätee myös elämän eri osa-alueisiin sekä identiteetin eri osa-alueisiin.

Tässä opinnäytetyössä keskitytään käsittelemään kehitysvammaisuutta painottaen sen sosiaalista näkökulmaa sekä paikkaa henkilön identiteetissä. Kehitysvammaisuus nähdään yhtenä identiteetin osana, jolla kehitysvammaisen henkilö tarkastelee maailmaa ja itseään osana ympäröivää maailmaa, mutta kehitysvammaisuutta ei pyritä tuomaan esille ainoana henkilön valintoja ja motiiveja ohjaavana vaikuttajana, vaan yhtenä palasena muiden joukossa.

Tämän lisäksi pyritään tuomaan vammaisuuden identiteettiä näkyville nimenomaan voimavarana sekä normaalina ilmiönä eikä hävettävänä tai tukahdutettavana identiteettinä. Vaikka opinnäytetyössä vammaisuuden identiteetti on hyvin olennaisessa osassa, se ei tarkoita, että se olisi muita osa-alueita oleellisempi koko elämän mittakaavassa, mutta se on olennainen tämän työn kannalta, joten sen takia siihen keskitytään tässä opinnäytetyössä muita ihmisen identiteettejä enemmän.

Aihetta lähdetään tarkastelemaan sosiaalialan näkökulmasta. Elokuva toimii tähän opinnäytetyöhön valikoituna välineenä, jonka kautta pyritään tarkastelemaan kehitysvammaisten ihmisten näkemyksiä vammaisuudesta ja jonka kautta voisi olla helpompi lähestyä tällaista aihetta. Tästä syystä tässä työssä ei myöskään pyritä ottamaan kantaa tämän tietyn elokuvan

stereotyyppisiin malleihin tai elokuvan esitystapaan vammaisuudesta. Elokuva taiteen muotona rajautuu käsittelyn ulkopuolelle.

Elokuvaksi valikoitui Forrest Gump osiksi elokuvan maineen ansiosta eli elokuva on pääosin hyvänä pidetty ja vakavasti otettava sekä osiksi sen kehitysvammaisen päähenkilön ansiosta, jolloin elokuva toimi hyvänä pohjana, kun pohditaan vammaisuutta.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä tamperelaisen nuorille kehitysvammaisille aikuisille suunnatun päivätoiminnan kanssa. Kyseisessä paikassa tehdään monipuolista kulttuuri- ja taidelähtöistä toimintaa erilaisissa ryhmissä. Yhtenä ryhmänä toimii elokuvaryhmä, jossa katsotaan yhdessä elokuvia ryhmässä käyvien toiveiden mukaan sekä keskustellaan katsotuista elokuvista. Tästä syystä opinnäytetyöhön liittyvä elokuvan katsominen ja sen pohjalta käyty ryhmähaastattelu olivat helppo toteuttaa tähän kyseiseen paikkaan. Elokuvan katsomiseen ja sen pohjalta käytyyn ryhmähaastatteluun ei osallistunut koko elokuvaryhmä, vaan heistä valikoitui muutama halukas osallistuja, jonka jälkeen loput osallistujat valittiin muista ryhmistä. Elokuvan katsomiseen ja ryhmähaastatteluun osallistui lopulta 10 henkilöä, jotka olivat kaikki kyseisen paikan toiminnassa käyviä nuoria aikuisia. Osallistujat olivat iältään 18-30 vuotiaita ja heistä kolme oli naisia ja seitsemän miehiä. Elokuvan katsominen ja sen jälkeen tehty ryhmähaastattelu toimivat aktiviteettina, josta kerättiin havaintoja opinnäytetyötä varten.

Heidän kanssaan lähdettiin kokeilemaan, millaisena välineenä elokuva toimii ja millaisia näkemyksiä sen kautta henkilöille nousee vammaisuudesta. Heidän kanssaan katsottiin elokuva Forrest Gump ja sen jälkeen heitä haastateltiin elokuvan herättämistä ajatuksista. Näistä haastattelun vastauksista pyrittiin löytämään kohderyhmän ajatuksia vammaisuuteen ja sen kokemiseen liittyen, minkä kautta pystyttäisiin tuomaan esille tämän kohderyhmän näkemyksiä vammaisuutta kohtaan nimenomaan heidän näkökulmastaan.

Opinnäytetyön tavoitteena on:

- pyrkiä lisäämään ymmärrystä siitä, miten kehitysvammainen henkilö kokee vammaisuutta

- tutkia, miten elokuvan katsominen toimii välineenä keskustellessa kehitysvammaisen henkilön kanssa vammaisuudesta ymmärrettävästi ja järkevästi
- tuoda tämän ihmisryhmän näkemyksiä esille aiheesta, joka koskee heidän jokapäiväistä elämäänsä

Tutkimuskysymys on:

Millaisia näkemyksiä kehitysvammaiset katsojat toivat esiin Forrest Gump - elokuvasta vammaisuuteen liittyen ryhmähaastattelussa elokuvan katsomisen jälkeen, jossa elokuva toimi keskustelun herättäjänä vammaisuudesta keskusteltaessa?

Tutkimuskysymykseen liittyy kaksi haastetta:

- Älyllisesti kehitysvammaisen henkilön kanssa tehdyn haastattelun ja keskustelun haasteellisuus, kun aihe on abstrakti
- Ajatusten esille tuominen epäsuorasti, esimerkiksi vertausten tai analogioiden kautta sekä näiden tulkinnan haasteellisuus.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTON KERÄÄMINEN JA AINEISTON ANALYSOINTI

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa pyritään ymmärtämään, mitä mieltä tietty ryhmä on heille esitetystä elokuvasta, jossa vammaisuus on yhtenä elokuvan oleellisena teemana. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ilmiötä sen selittämisen sijaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 33 & Kananen 2014, 16). Laadullisella tutkimuksella tutkitaan tavallisesti yksittäistä tapausta, jonka avulla pyritään saamaan syvempää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä, mutta laadullinen tutkimus ei ole yleistettävissä koskemaan kaikkia tapauksia, vaan ainoastaan tiettyä tilannetta ja haastateltavaa joukkoa (Kananen 2014, 19 & Alasuutari 2011, 87-88).

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla ja havainnoimalla. Laadullista tutkimusta tehdessä haastattelu ja havainnointi ovat yksiä yleisimmistä menetelmistä, joita usein hyödynnetään toistensa tukena (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83 & Kananen 2014, 71). Haastattelu toimii usein aiheissa, joihin on vaikea tietää vastausta etukäteen ja sitä, mihin suuntaan vastaukset saattaisivat mennä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35). Tutkimuksessa käytettiin teemahaastattelua, jossa teemat rakentuivat elokuvan eri osa-alueiden mukaan: päähenkilö, muut henkilöhahmot ja elokuvan kohtaukset.

Tutkimuksen toteutuspaikka ja haastateltavat löytyivät sujuvasti yhteistyössä toteutuspaikan kanssa. Toteutuspaikaksi valikoitui tamperelainen kehitysvammaisille nuorille tarkoitettu päivätoiminta. Olin yhteydessä ohjaajaan, joka kysyi toiminnasta halukkaita osallistujia tähän opinnäytetyön tutkimukseen. Ennen aineiston hankintaa hain tutkimusluvan tältä kyseiseltä päivätoiminnalta. Tapasin osallistujaryhmän kanssa viikkoa ennen itse aineiston hankintaa heidän tiloissaan, jossa myös elokuvan katsominen ja haastattelu pidettiin. Viikkoa ennen pidetyssä tapaamisessa osallistujille annettiin täytettäväksi kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta ja heidän antamiensa vastausten hyödyntämisestä opinnäytetyössä (Liite 1). Tässä tapaamisessa selostettiin myös, että aineiston hankintaan tuli sisällyttää elokuvan katsominen ja sen jälkeinen nauhoitettava ryhmähaastattelu. Tällä tavalla osallistujat saivat

valmistautua tulevaan elokuvan katsomiseen ja haastatteluun. Osallistujille selostettiin myös anonymiteetti eli osallistuessaan tutkimukseen heidän vastauksiaan hyödynnetään nimettömästi eikä mitään heidän sanomisiaan voida yhdistää heihin itseensä. Opinnäytetyön aineistoon kerättiin tietoa vain tältä yhdeltä ryhmältä, yhdellä haastattelulla ja yhden elokuvan avulla, joten opinnäytetyö antaa näkökulmaa aiheeseen vain tämän yhden ryhmän ja heidän sen hetkisten ajatuksiensa mukaan.

Näiden lisäksi elokuvan kieli on hyvä huomioida tutkimusta pohtiessa. Ei voida olla varmoja, kuinka paljon elokuvasta ymmärrettiin, koska se oli tekstitetty suomeksi, mutta puhuttu englanniksi. Lisäksi elokuvan kielen merkitystä on vaikeaa määrittää ja arvioida, koska se on jo itsessään oma tutkimusaiheensa, että kuinka paljon kieli tai tekstitys vaikuttaa kokonaisuuden ymmärtämiseen. Mutta on kuitenkin syytä huomioida mahdollisuus siihen, että elokuvan kielellä oli merkitystä sisällön ymmärtämisen kannalta.

Havainnointimenetelmänä hyödynnettiin suoraa havainnointia. Suoralla havainnoinnilla tarkoitetaan sitä, että osallistajat tiedostavat havainnoijan läsnäolon, mutta havainnoija ei ole kuitenkaan yhteisön jäsen, jolloin havainnoijan läsnäololla saattaa olla vaikutusta havainnoitavien käyttäytymiseen (Kananen 2014, 66). Havainnoinnin kautta voitiin esimerkiksi saada elokuvan eri kohtien herättämiä spontaaneja reaktioita tallennettua ja niihin oli helpompi palata myöhemmissä tutkimuksen vaiheissa. Kehitysvammaisilla henkilöillä esiintyy usein myös kielellisiä vaikeuksia, joten havainnoinnin kautta oli mahdollista saada joitakin asioita esille, mitkä eivät välttämättä tulleet esille haastattelussa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38). Elokuvan aikana saattoi nousta yksittäisiä kohtia tai repliikkejä, mitkä kiinnittivät huomion siinä tietyssä kohdassa tai saattoivat aiheuttaa tunteita tai reaktioita katsojissa, mutta jälkeinpäin niihin ei muistettu palata. Havainnoinnin dokumentointi tapahtui kirjoittamalla vihkoon elokuvan aikana nousseita havaintoja.

Elokuvan katsomisen jälkeen pidettiin 45 minuutin tauko, jonka jälkeen aloitettiin haastattelun tekeminen. Haastattelussa toteutettiin teemahaastatteluna, mikä tehtiin koko ryhmän kanssa samaan aikaan. Haastattelu nauhoitettiin, jotta aineiston analysointi olisi sujuvampaa aineistoa käytettäessä.

Haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna, jossa kaikki 10 osallistujaa olivat samaan aikaan mukana vastaamassa esitettyihin kysymyksiin. Haastattelutilanteessa pyrin pitämään haastattelijan roolin mahdollisimman pienenä, jotta en ohjaa vastauksia tietoisesti tai tiedostamatta johonkin suuntaan esimerkiksi omien ennakkokäsitysteni mukaan. Näin pyrittiin siihen, että haastattelussa saadaan mahdollisimman aidosti nimenomaan haastateltavien ajatukset tallennettua ja sitä kautta tuotua esiin. Ryhmähaastattelussa osallistujat saavat tukea toisistaan ja ideoita myös toisten vastauksista. Lisäksi toiset osallistujat saattavat auttaa muotoilemaan omia ajatuksia, jolloin on helpompaa tuoda oma mielipide selvemmin esille ja selkeämmin muotoiltuna. Tämän lisäksi ryhmähaastatteluun osallistuvat olivat ennalta tuttuja toisilleen, joten ryhmässä vallitsi todennäköisesti valmiiksi luottamuksen ilmapiiri, jossa on helpompaa tuoda ajatuksia esille ja avoimesti pohdiskella kysytyjä aiheita. Toki itse haastattelijana vaikutin ryhmän dynamiikkaan ja siihen, kuinka avoimesti vastaajat uskaltavat kertoa asioita, mutta itsekin olin aiemmin ollut harjoittelussa kyseisessä paikassa, joten todennäköisesti vaikutukseni haastattelijana ei ollut niin suuri kuin täysin vieraalla haastattelijalla.

Ryhmähaastattelua ja sen vaikutuksia haastateltaviin ei voi myöskään itsessään pitää pelkästään vahvuutena. Ryhmähaastattelussa haastateltavat saattavat esimerkiksi antaa toisilleen ajatuksia ja ideoita, johon on helppo yhtyä, mutta niitä ei ole itse koettu missään vaiheessa, jolloin tulos väärentyy. Lisäksi ryhmän mielipiteeseen mukautuminen on helposti tapahtuva ilmiö, vaikka kyseessä olisikin tuttu ryhmä. Myös haastattelijan pieni rooli haastattelussa voidaan ymmärtää usealla tavalla. Esimerkiksi kysymysten ymmärtäminen ja tulkitseminen jää tällaisessa tilanteessa enemmän haastateltavan vastuulle ja sitä kautta saattavat ohjautua sivuun alkuperäisestä haastattelun aiheesta. Toisaalta haastattelun tarkoitus on selvittää mieleen nousevia näkemyksiä, joten aiheesta sivuun ajautuminen ei ole huono asia.

Tutkimuksessa käytettiin teemahaastattelua, jossa teemat rakentuivat elokuvan eri osa-alueiden mukaan: päähenkilö, muut henkilöhahmot ja elokuvan kohtaukset. Haastattelun teemoihin ei suoraan otettu vammaisuuden tai erilaisuuden kokemuksia elokuvassa, koska halusin tietää, onko vammaisuus

ylipäättään noussut elokuvan katsojien mieleen. Jos kokemuksia vammaisuudesta olisi kysytty yhtenä teemana haastattelussa, olisi oletettu, että katsojat ovat tiedostaneet tai huomanneet vammaisuuden elokuvassa. Haastattelukysymykset löytyvät opinnäytetyön lopusta Liitteet -osiosta (Liite 2).

Haastattelutilanteessa käytettiin myös kuvaa päähenkilöstä apuna kysyttäessä haastateltavilta mielipiteitä elokuvan päähenkilöstä. Kuvan avulla varmistuttiin siitä, että kaikki puhuivat samasta henkilöstä, koska välttämättä pelkkä hahmon nimi ei jää mieleen tai haastattelutilanteessa ei olla varmoja mistä hahmosta puhutaan.

Tutkimuksessa käytettiin aineistolähtöistä analyysia. Aineistolähtöisen analyysin pääperiaatteena on, että analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten mukaan eikä niitä ole määritelty ennalta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.) Aiemmillä tiedoilla ja teorioilla ei pitäisi siis olla merkitystä aineistolähtöistä analyysia tehdessä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.)

Miles ja Huberman (1994) kuvaavat aineistolähtöistä sisällönanalyysia kolmivaiheiseksi prosessiksi, jossa vaiheet ovat: aineiston redusointi eli redusointi, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston analysointi alkoi haastattelun kuuntelemisella ja aukikirjoittamisella. Tämän jälkeen perehdyttiin kirjoitettuun haastatteluun ja etsittiin pelkistettyjä ilmauksia. Tämän jälkeen ilmauksia koodattiin eri väreillä samankaltaisiin ryhmiin, joista muodostuivat alaluokat. Luokat yhdistettiin isommiksi yläluokiksi ja nimettiin niitä yhdistävien seikkojen mukaan kokoaviksi käsitteiksi. Kokoaviksi käsitteiksi nousivat ”vammaisuuden tunnistaminen” ja ”historiaan ja kulttuuriin liittyvät viittaukset”.

4 ÄLYLLINEN KEHITYSVAMMAISUUS JA KIELEN KEHITYS

Älyllinen kehitysvammaisuus on oleellinen osa haastattelua varten katsottua elokuvaa ja sen päähenkilöä sekä myös elokuvaa katsovaa ryhmää. Älyllinen kehitysvammaisuus vaikuttaa myös identiteetin muodostumiseen ja siihen, kuinka kehitysvammainen henkilö näkee itsensä yksilönä sekä ryhmän jäsenenä.

Kehitysvammalla tarkoitetaan vauriota tai vammaa, joka ilmenee henkilön käsitys- ja ymmärtämiskyvyn alueilla. Kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18 vuoden ikää, jonka jälkeen esiintyvistä älyllisen suorituskyvyn heikentymisestä puhutaan tavallisesti dementiana. Usein kehitysvammaisuuteen liittyy muitakin vammoja esimerkiksi liikkumisen, vuorovaikutuksen tai puheen alueilla. (AAIDD 2010.) WHO:n (1996) määritelmässä erotetaan älyllinen kehitysvammaisuus muista vammaisuuden ilmenemismuodoista, kuten fyysisistä vammoista. Arvioiden mukaan noin 1 % suomalaisesta väestöstä on jonkun asteinen kehitysvamma (Seppälä 2017, 9).

Jean Piagetin luoman älykkyyden ja kognitiivisten kykyjen kehityksen teorian yksi vaiheista on konkreettisten operaatioiden vaihe. Tässä ajattelun vaiheessa henkilön kognitiiviset operaatiot perustuvat vain havaintoihin ja mielikuviin, joita pidetään totena ja esimerkiksi hypoteettinen ja olettamuksille perustettu ajattelu ei ole vielä kehittynyt (Piaget & Inhelder 1977, 127-128). Kehitysvammaisella ihmisellä kognitiivinen kehitys ja sen taso vaihtelevat monesta tekijästä riippuen, kuten esimerkiksi vamman vaikeudesta. Konkreettisten operaatioiden vaiheen mukaan toimiva henkilö osaa yhdistää muun muassa kognitiiviset, sosiaaliset ja moraaliset tekijät yhdeksi kokonaisuudeksi, joista muodostuu kyky operoida ympäröivässä maailmassa mahdollistaen esimerkiksi yhteistyön toisten ihmisten kanssa (Piaget & Inhelder 1977, 124).

Kielen kehityksestä ja kielen käytöstä puhuttaessa tarkoitetaan usein pelkästään sanottua ja kirjoitettua kieltä, mutta kieleen liittyy muitakin viestimisen järjestelmiä, kuten viitottu kieli tai kuvakieli (Launonen 2007, 17). Vuorovaikutus toimii perustana kielelliselle kehitykselle, esimerkiksi äidin ja lapsen välinen

vuorovaikutus, jossa ilman sanoja viestitään toiselle osapuolelle tiettyjä viestejä (Launonen 2007, 17; Kaski 2012, 177).

Lievästi kehitysvammainen henkilö oppii selviytymään omatoimisesti vuorovaikutustilanteista ja hän ymmärtää puhetta sekä yleensä oppii myös kirjoittamaan ja lukemaan. Käsitteellisten asioiden ja omaa viestintää monimutkaisemman viestinnän kanssa lievästi kehitysvammaisella henkilöllä voi olla vaikeaa pysyä perässä. Kielen käyttö on lievästi kehitysvammaisella henkilöllä monipuolista, mutta usein rajoittuu hyvin konkreettisiin asioihin tai omia mielenkiinnon kohteisiin, mikä ei välttämättä aina johdu kielellisestä osaamisesta, vaan myös siitä, että kokemusmaailma saattaa olla suppeampi toisiin verrattuna. (Launonen 2007, 85-86.) Sanallisesti itseään ilmaiseva kehitysvammainen henkilö tarvitsee kuitenkin samanarvoisuutta oppiakseen keskustelemaan ja ilmaisemaan itseään sanoilla, mikä vaatii toiselta osapuolelta kärsivällisyyttä ja kiinnostusta kuunnella (Kaski 2012, 181).

5 VAMMAISUUS JA IDENTITEETTI

Identiteetin muodostumisella tarkoitetaan käsityksen muodostumista siitä, millaiseksi henkilö kokee itsensä ainutlaatuisena yksilönä sekä osana ympäröiviä yhteisöjä ja ryhmiä (Fadjukoff 2009, 179). Identiteetti on käsitteenä hyvin laaja, joten tässä se rajataan tarkoittamaan pääosin minäidentiteettiä. Sillä tarkoitetaan muun muassa tuntemuksia ja havaintoja omasta itsestä sekä omista tarpeista ja kyvyistä (Fadjukoff 2009, 180). Näiden kautta ihmiselle muodostuu käsitys omasta ainutlaatuisuudesta sekä käsitys itsestä osana yhteisöä (Marcia 1966, 1980). Identiteetti kehittyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa ympäristöön kuuluu ympärillä oleva todellisuus, kuten toiset ihmiset sekä sosiokulttuurinen ympäristö, jossa henkilö toimii (Fadjukoff 2009, 180).

YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden oman arvon tunnetta ja taata vammaisille henkilöille kaikki samat perusvapaudet ja ihmisoikeudet. Lisäksi sopimuksessa tunnustetaan vammaisten henkilöiden oikeus kuulua yhteisöihin ja oikeus vaikuttaa yhteisössä ilman syrjintää. Sopimuksen tarkoituksena on myös torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita ja negatiivisia käsityksiä vammaisuuteen liittyen ja tukea vammaisten henkilöiden oman synnynnäisen arvon tunnetta kaikilla elämänalueilla. Toisin sanoen siis tämän sopimuksen mukaan pyritään tukemaan vammaisten henkilöiden myönteistä identiteettiä omaa vammaisuutta kohtaan ja pyrkiä tuomaan esille, että tiettyyn ryhmään kuuluminen vammaisuuden kautta ei pidä olla negatiivinen asia. (Suomen YK-liitto 2015, 17-41.)

Ei-vammaisten sekä vammaisten henkilöiden tulkintoihin vammaisuudesta vaikuttaa muun muassa mediassa, kaunokirjallisuudessa ja elokuvissa esitetyt kuvaukset (Vehmas 2005, 132). Nämä kuvaukset heijastavat hyvin paljon olemassa olevia käsityksiä vammaisuudesta, mutta vaikuttavat myös vammaisen ihmisen käsitykseen itsestään ja nämä kuvaukset voivat antaa uusia näkökulmia tutkia itseään (Vehmas 2010, 9). Esimerkiksi kulttuuriin ja käsityksiin vammaisuudesta vaikutti Pertti Kurikan Nimipäivät, joka valittiin edustamaan Suomea vuoden 2015 Euroviisuihin.

Vammaisen henkilö ei välttämättä tiedosta omaa vammaisuuttaan tai joissain tapauksissa ei halua hyväksyä vammaisuutta osana identiteettiään, johon yhtenä syynä voi olla se, että henkilö ei halua nähdä itseään erilaisena, vaan enemmänkin normaalin kirjon kuuluvana (Shakespeare & Watson 2001). Beartin, Hardyn ja Buchanin (2005) mukaan älyllisesti kehitysvammaiseksi kategorisoiminen on sosiaalinen identiteetti, josta henkilön on vaikea irtautua. Vammaisen henkilön minäidentiteetin kannalta onkin olennaista pohtia, kuinka paljon tämä yksi ryhmä määrittää ihmisen koko identiteettiä ja kuinka paljon ulkoa päin vahvistetaan juuri vammaisen ihmisen identiteettiä. Vammaisuuden identiteetti jättää helposti allehen henkilön muita sosiaalisia identiteettejä, kuten seksuaali-identiteetin tai uskonnollisen identiteetin (Walmsley & Downer 1997). On tavallista, että vammaisuuteen suhtaudutaan säälin tai sankarillisuuden kautta eli ääripäiden kautta. Tällainen ajattelu vahvistaa juuri vammaisuuden puolta identiteetissä, kun taas keskittymisen pitäisi olla tavallisessa ihmisessä, jonka yksi sosiaalinen ulottuvuus on vammaisuus, sitä kuitenkaan korostamatta. (Barnes, Mercer & Shakespeare 1999, 207.)

6 VAMMAISUUDEN KUVAAMINEN ELOKUVISSA

Forrest Gump -elokuvan ollessa oleellisena välineenä tässä tutkimuksessa, on hyvä myös tutustua siihen, miten vammaisuuteen on suhtauduttu ja miten se on nähty eri aikakausina elokuvan kautta. Elokuva muiden taiteen muotojen, kuten maalauksen, musiikin, kirjallisuuden ja tanssin, tavoin tekee kuvauksen jostain ilmiöstä tai aiheesta. Lopputulos voi olla todenmukainen, mutta se ei ole missään näissä taiteen muodoissa välttämättömyys. (Arnheim 2006, 8.) Joissain elokuvissa, jotka perustuvat todellisiin tapahtumiin, on muutettu todellisen tarinan kulkua erinäisistä syistä, kuten viihteellisyyden tai ajatusten herättämisen vuoksi luomalla esimerkiksi salaliittoteorioita tai fiktiivisiä tapahtumia oikeiden tapahtumien sekaan (Pramaggiore & Wallis 2005, 18-19). Esimerkiksi Forrest Gump -elokuvassa esitetään fiktiivinen päähenkilö osallistumassa Yhdysvaltojen historian todellisiin tapahtumiin.

Vammaisuutta on kuvattu elokuvataiteessa historian aikana eri tavoilla. Martin Norden on jakanut elokuvataiteen kuvaukset vammaisuudesta neljään eri vaiheeseen; aikaan ennen toista maailmansotaa, aikaan toisen maailmansodan jälkeen, 1950-luvulta 1960-luvun loppuun sekä aikaan 1960-luvun lopun jälkeen (Rieser 2011, 67-74).

Ennen toista maailmansotaa vammaisuutta pidettiin pääosin luonnottomana ilmiönä. Tämä oli yksi syy sille, että noin joka kolmannessa tämän ajan elokuvista henkilö parantui vammastaan jollain keinolla, vaikka vammasta ei oikeasti olisi mahdollista parantua. Vammaisuutta esitettiin lähinnä elokuvissa siitä syystä, että mykkäelokuvissa erilaisuus nähtiin vaikuttavana ilmiönä. Vammaisuus ja etenkin fyysinen poikkeavuus yhdistettiin usein myös rikollisuuteen, väkivaltaan ja vaarallisuuteen. Tätä stereotypiaa esiintyy edelleen etenkin kauhuelokuvissa. (Rieser 2011, 67-70.)

Toisen maailmansodan jälkeen elokuvissa alkoi näkyä myös kuntoutuksen näkökulma, kun vammaisuutta käsiteltiin. Tällöin keskityttiin muutenkin enemmän yhteiskunnallisista asioista kertoviin elokuviin, jotka olivat esillä sodan loputtua. Tässä vaiheessa oli kuitenkin edelleen nähtävissä olemassa olevia stereotypioita

vammaisuudesta liitettyinä pahuuteen ja usein antagonistiin, kun taas protagonistit olivat usein vammattomia ja tyylikkäitä. Tästä ehkä tunnetuimpana esimerkkinä ovat James Bond -elokuvat, joissa antagonistilla on usein jokin fyysinen vamma. (Rieser 2011, 70-73.)

1950-luvulta 1960-luvun loppuun kestäväällä ajanjaksolla palattiin jonkin verran varhaisempien elokuvien tyyliin kuvauksiin, kuten niihin, joissa vammaisen henkilö voittaa vammansa tai pääsee siitä eroon. Tällaisissa kuvauksissa välitetään helposti kuva siitä, että vammaisen henkilön on voitettava oma vammansa tai pyrittävä siitä eroon ennen kuin hänet voidaan ottaa tosissaan. (Rieser 2011, 71-73.)

1960-luvun jälkeen vammaisuuden kuvaus muuttui ja vammaisuutta tuotiin eri tavoilla esille elokuvissa. Elokuvissa alkoi esiintyä myös siviilihenkilöinä vammaisia henkilöitä. Historian saatossa käytettyjä negatiivisia stereotyyppioita on kuitenkin edelleenkin nähtävissä elokuvissa, mikä osoittaa, etteivät kaikki käsitykset ole muuttuneet, vaan jonkun verran elokuvataiteessa vahvistetaan vieläkin vääriä käsityksiä vammaisuudesta. (Rieser 2011, 74-75.)

7 KEHITYSVAMMAISTEN KATSOJIEN HAVAINTOJA ELOKUVASTA

Forrest Gump -elokuva katsottiin kehitysvammaisten katsojien ryhmän kanssa ja elokuvan jälkeen pidettiin ryhmähaastattelu, josta kerättiin katsojien havaintoja elokuvan pohjalta. Seuraavaksi on esitelty kehitysvammaisten katsojien nostamia havaintoja elokuvasta. Haastatteluun osallistui yhteensä kymmenen henkilöä, joista kolme oli naisia ja seitsemän miehiä. Yksi haastateltavista ilmaisi vastauksensa kirjoittamalla ja ohjaaja kertoi vastauksen ääneen haastattelun nauhoituksen takia. Muut haastateltavista kommunikoivat puhumalla. Haastateltavat olivat kaikki samasta päivätoiminnasta ja vastaajat olivat 18-30 ikävuoden väliltä.

Ensimmäiseksi haastateltavilta kysyttiin yleistä mielipidettä elokuvasta. Tällä tavalla pyrittiin takaamaan se, että haastattelua ei aloitettu liian haastavalla kysymyksellä, joka olisi mahdollisesti vaikuttanut haastateltavien suhtautumiseen koko muuhun haastatteluun. Tämän johdantokysymyksen jälkeen haastattelu eteni elokuvan henkilöhahmoista erilaisiin kohtauksiin ja näiden teemojen jälkeen haastattelun loppuksi haastateltavat saivat vielä vapaasti kertoa mieleen nousseita ajatuksia.

Kaikki haastateltavat pitivät elokuvaa hyvänä ja hyvin tehtynä. Kaikkien haastateltavien vastaukset olivat lyhyitä ja samansuuntaisia, mihin saattoi vaikuttaa useat seikat, kuten alun jännitys tai uusi tilanne.

Tätä tulosta tukee myös elokuvan aikana tehty havainto siitä, että kaikki vaikuttivat siltä, että jaksoivat keskittyä koko elokuvan ajan sen katsomiseen, mikä ei ole itsestäänselvyys. On mahdotonta sanoa varmasti, keskittyivätkö kaikki koko ajan, mutta elokuvan aikana ei esiintynyt muiden kanssa puhumista, paikalta poistumista tai muun tekemisen aloittamista, mitkä viittaavat keskittymisen herpaantumiseen.

Haastateltavilta kysyttiin, miten he kuvailisivat elokuvan päähenkilöä. Kaksi vastaajaa kuvaili päähenkilö Forrest Gumpia erilaiseksi ja että hän ei ymmärtänyt kaikkea. Samat kaksi vastaajaa kuvailivat päähenkilön jalkatukia ja

jalkavammaa. Kaksi vastaajaa kuvailivat päähenkilöä nopeaksi ja urheilulliseksi. Yksi vastaaja sanoi, että Forrest Gumpia seuranneiden juoksijoiden mielestä päähenkilö oli kuin Jeesus, koska Jeesuksella oli parta ja häntä seuranneet juoksijat olivat hänen opetuslapsiaan. Lisäksi kolme vastaajista kuvaili päähenkilöä kiltiksi ja ystävälliseksi. Muut haastateltavat eivät kertoneet näkemyksiään.

”Niitä lähti niitä ihmisiä seuraan sitä, kun se juoksi. Ne luuli, että se on joku Jeesus. Kun Jeesuksellahan oli parta nii näytti ihan, että se olis ollu Jeesus. Ja ne ihmiset ois ollu sen opetuslapsia.”

Vastausten tulkinta on epävarmaa. Mitään varmoja johtopäätöksiä nousseista vastauksista ei voida tehdä. Edellä oleva sitaatti on kuitenkin mielenkiintoinen huomio siitä, että ajatuksia vammaisuudesta ja vammaisesta henkilöstä on saatettu tuoda esille Tuntemattoman sotilaan tai Jeesuksen kautta, jolloin Forrest Gumpin merkitystä tietynlaisena roolimallina tai identiteetin rakentajana on tuotu esille näiden muiden kulttuurin ilmiöiden kautta. Tämä mahdollisesti tarjoaa pohjaa jatkotutkimuksille siitä, miten kehitysvammainen henkilö voi eri tavoilla tuoda esille näkemyksiään, esimerkiksi tällaisten vertausten kautta.

Päähenkilön lisäksi kysyttiin elokuvan muista hahmoista ja että oliko elokuvassa hahmoja, joista ei pitänyt tai joista piti erityisesti. Neljän vastaajan mielestä kiusaajat olisi voinut poistaa kokonaan elokuvasta. Kolme vastaajista vastasi, etteivät pitäneet elokuvassa esiintyneestä Black Panther -järjestön hahmosta, joka löi Forrest Gumpin ystävää Jennyä. Muut haastateltavat eivät kertoneet näkemyksiään. Suosikkiahmoja kysyttäessä kaksi haastateltavista vastasivat Forrest Gumpin parhaan ystävän Jennyn. Kolme vastaajista kertoivat Luutnantti Danin olevan heidän suosikkiahmonsa. Yksi vastaajista vastasi Forrest Gumpin. Neljä vastaajaa ei kertoneet suosikkiahmoaan.

Haastattelun kolmantena teemana kysyttiin elokuvan kohtauksista ja siitä, oliko elokuvan katsojilla kohtauksia, joista he erityisesti pitivät tai eivät pitäneet. Lempikohtaukseksi kolme vastaajista vastasivat kohtauksen, jossa nuori Forrest lähti juoksemaan ja rikkoi jalkatukensa samalla. Kolme haastateltavaa mainitsi sota- ja armeijakohtaukset ja kuinka Forrest pelasti loukkaantuneita sotilaita.

Kaksi vastaajaa vastasi kohtauksen, jossa Forrestille selvisi, että hänellä on poika ja yksi vastasi, että Forrestin ja Jennyn naimisiinmenokohtaus oli erityisen hyvä. Lisäksi yksi elokuvan katsojista mainitsi Forrestin ja Jennyn rakastelukohtauksen. Tähän kysymykseen jokainen vastaaja kertoi vastauksen.

Kysyttäessä elokuvan kohtauksia, joista ei pidetty, viisi vastaajaa pitivät sotakohtauksia ja muita kohtauksia, jotka sisälsivät ammuskelua, epämiellyttävänä. Kahdessa näistä vastauksesta sotakohtauksia verrattiin Tuntemattomaan Sotilaaseen. Kaksi vastaajaa vastasivat ne kohtaukset, joissa kiusaajat esiintyivät. Muut vastaajat eivät kertoneet näkemyksiään.

Viimeiseksi haastateltavat saivat vapaasti kertoa, jos mielessä oli vielä joitain ajatuksia elokuvaan liittyen. Yksi vastaajista kertoi, että kehitysvammaisia kiusattiin, koska kehitysvammaisuutta ei tunnettu ennen vanhaan. Toinen vastaaja kuvaili elokuvaa ajan kuvaukseksi. Kolmas mainitsi, että elokuvassa oli mukana myös Elvis Presley, joka opetti Forrestille tanssimista.

Elokuvan aikana tehdyssä havainnoinnissa huomattiin, että tutkimukseen osallistujat jaksoivat erittäin hyvin keskittyä elokuvaan. On mahdotonta varmasti sanoa, keskittyivätkö kaikki, mutta elokuvan aikana ei esiintynyt muun tekemisen aloittamista, muiden kanssa ylimääräistä puhumista tai paikalta poistumista, mitkä viittaavat keskittymisen herpaantumiseen. Tätä havaintoa voi mahdollisesti selittää myös se, että haastateltaville on ennen elokuvan katsomista kerrottu tutkimustilanteesta, jolloin heillä on ollut aikaa valmistautua tilanteeseen ja mahdollisesti suhtautua tilanteeseen eri tavalla kuin muihin elokuvan katsomistilanteisiin.

Vammaisuus nostettiin esille kolmessa eri kohdassa haastattelua, kolmen eri haastateltavan toimesta. Yhtenä pohdinnan aiheena oli, että tuodaanko vammaisuutta esille haastattelussa ollenkaan, koska haastattelussa sitä ei suoraan kysytty haastateltavilta. Ryhmähaastattelun antamat vastaukset viittasivat siihen, että vammaisuus tiedostettiin ainakin joidenkin haastateltavien toimesta. On mahdollista, että muutkin haastateltavista tunnistivat vammaisuuden, mutta eivät tuoneet sitä erinäisistä syistä johtuen esille haastattelussa.

”No se oli sellanen vähän erilaisempi tapaus. No siis sillä oli ainaki joku vamma siinä jalassa. Ja tälleen, ettei ihan kaikkee ymmärtäny.”

”Hän oli kehitysvammainen. Hän ei ymmärtänyt kaikkea. Eikä hän puhunut kovin paljon. Hänellä oli jokin jalkavika. Kun sille tehtiin jalkatuki.”

”Pitääks kiusata heti, jos näkee jonku kehitysvammasen. Vaikka ne on erilaisia kun me niin ne on yhtälailia ihmisiä kun mekin.”

Vammaisuus tunnistettiin tiedostamalla, että kehitysvammainen on jollain tavalla erilainen. Lisäksi kahdessa vastauksessa tuotiin esiin, että kehitysvammainen henkilöahmo ei ymmärrä kaikkea. Kahdesta vastauksesta voidaan todeta, että vastaajat pitävät kehitysvammaista jotenkin erilaisena. Vastauksesta ei kuitenkaan voida päätellä tarkemmin, millä tavalla erilaisena ja kehen verrattuna erilaisena. On helppoa tehdä oletus siitä, että kehitysvammainen henkilö samaistuisi esimerkiksi elokuvan kehitysvammaiseen henkilöön, mutta tämä tulos on hyvä esimerkki siitä, että näin ei ole syytä olettaa. Kahdessa vastauksessa myös kiinnitettiin huomiota kehitysvammaisen henkilöahmon fyysiseen jalkavammaan.

Kun puhutaan vammaisuudesta, tai siihen liittyvistä näkemyksistä, niin liikutaan abstraktien käsitteiden alueella. Puhuttaessa vammaisuutta käsittelevästä elokuvasta, näkemykseen vammaisuudesta sisältyy hyvin paljon eri asioita, kuten esimerkiksi kehitysvammainen henkilöahmo, kehitysvammaisen henkilön kanssa esiintyvät henkilöt ja heidän väliset suhteensa, mutta lisäksi myös elokuvan tekijöiden välittämät seikat, kuten suhtautuminen kehitysvammaisuuteen, tekijöiden näkemykset kehitysvammaisen henkilön elämästä ja sen arvokkuudesta sekä kehitysvammaisen henkilön motiiveista ja arvoista, jotka välittävät tietynlaista kuvaa elokuvan katsojalle.

Haasteeksi muodostuu konkreettisten haastattelukysymysten muokkaaminen ymmärrettävään muotoon sellaisen ryhmän kanssa, jossa abstraktin kielen ymmärtämisen rajoittuneisuus on huomioitava seikka. Tästä syystä haastattelukysymykset pyrittiin muotoilemaan mahdollisimman konkreettisiksi ja

aihetta eri näkökulmista avaaviksi. Nämä kysymykset koettiin toimivimmaksi tavaksi lähestyä kyseistä tutkimusaihetta, koska valituilla kysymyksillä päästiin minimoimaan kielellisen rajoittuneisuuden vaikutusta kysymysten ymmärtämisessä ja sitä kautta vastausten muodostamisessa. Niinpä itse haastatteluun päätyivät kysymykset, jotka lähestyvät aihetta päähenkilön, muiden henkilöhahmojen ja eri elokuvan kohtauksien kautta. Kysymyksillä pyrittiin tarjoamaan mahdollisuuksia ilmaista mieleen nousseita näkemyksiä vammaisuuteen liittyen ilman että tarvitsi käyttää tätä abstraktia sanaa.

Seuraavaksi pyritään vastaamaan aiemmin esitettyyn tutkimuskysymykseen. Haastattelu toi esille erilaisia näkemyksiä siitä, miten vammaisuutta koettiin ja miten siihen suhtauduttiin vastaajien toimesta. Voidaan todeta, että tällä tavalla oli mahdollista saada tuotua esille joitakin näkemyksiä vammaisuuteen liittyen ja vammaisuudesta oli mahdollista päästä keskustelemaan elokuvaa apuna käyttäen.

Vammaisuus tuotiin esille haastattelussa kolmessa eri kohdassa. Joissakin vastauksissa todettiin kehitysvammaisen henkilöhahmon olevan erilainen ja joissakin vastauksissa erilainen kuin me muut, eli haastattelussa nostettiin erilaisia näkemyksiä vammaisuuteen liittyen. Näkemyksiin vammaisuudesta liitettiin useammassa vastauksessa se, että kehitysvammaisen henkilöhahmo ei ymmärtänyt kaikkea ja tämän lisäksi fyysinen jalkavamman.

Tällainen elokuva saattaa auttaa pääsemisessä keskusteluun vammaisuudesta siinä mielessä, että keskustelu ei välttämättä tällaisessa tilanteessa suuntaudu suoraan kehitysvammaisen henkilön omaan vammaisuuteen, jolloin ajatuksia saattaisi olla hankalampaa sanoittaa. Elokuvan vammaisen henkilön kautta vammaisuutta voidaan lähestyä ulkopuolisen ja fiktiivisen tapauksen kautta, mikä saattaa helpottaa ajatuksien sanoittamista ja samalla kuitenkin tuoda suoraan tai epäsuorasti näkemyksiä esille myös omaan vammaisuuteen liittyen. Elokuva voisi siis mahdollisesti toimia jatkossakin konkreettisenä apuvälineenä, jonka kautta pystyttäisiin kehitysvammaisen henkilön kanssa puhumaan vammaisuudesta.

8 POHDINTA

Tämä tutkimus jättää paljon kysymyksiä jälkeensä ja erilaisia aiheita jatkotutkimuksille, mitä kautta voidaan muodostaa kokonaisvaltaisempi ja merkittävämpi käsitys tällaisesta aiheesta. Yhtenä tällaisena tutkimuksenaiheena voisi olla erilaiset elokuvat, joissa vammaisuutta lähestytään erilaisesta näkökulmasta. Tässä elokuvassa vammaisuutta lähestyttiin vammaisen päähenkilön kautta ja tietynlaisen sankarikuvauksen ja selviytymisen kautta. Aihetta on kuitenkin syytä viedä eteenpäin tutkimusten avulla, koska kyseessä on kuitenkin kehitysvammaisten ihmisten osallisuus ja esimerkiksi heidän asiantuntijaroolinsa hyödyntäminen tulevaisuudessa.

Me Itse ry on kehitysvammaisten ihmisten valtakunnallinen kansalaisjärjestö, jonka toiminnasta ja tavoitteista vastaavat kehitysvammaiset ihmiset itse (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2017). Tällaisen toiminnan kautta kehitysvammaisen ihminen voi löytää ryhmän, johon kuulua ja mitä edustaa. On kuitenkin hyvä kysymys että, jos henkilö ei osaa ajatella itseään ryhmän jäsenenä, voiko hän edustaa kyseistä ryhmää. Tästä syystä on olennaista pystyä käymään keskustelua kehitysvammaisen ihmisen kanssa vammaisuuteen ja erityisesti kehitysvammaan liittyen ymmärrettävästi.

Kanasen (2014) mukaan tutkimuksen luotettavuutta ja laatua voidaan mitata reliabiliteetin ja validiteetin avulla. Tällaisessa laadullisessa tutkimuksessa näiden kahden arviointi ei ole kovin yksinkertaista. Laadullisen tutkimuksen luottamuskriteereinä voidaankin hyödyntää muita tekijöitä, kuten vahvistettavuutta, arvioitavuutta, tulkinnan ristiriidattomuutta ja luotettavuutta (Kananen 2014).

Tutkimuksen eri vaiheiden päätöksiä on pyritty perustelemaan pitkin opinnäytetyötä, mikä lisää tutkimuksen arvioitavuutta. Myös tutkimusaineistosta tehdyt tulkinnat on pyritty perustelemaan johdonmukaisesti sekä on pyritty korostamaan tulkintoja nimenomaan tulkintoina eikä objektiivisinä faktoina.

Haastattelussa pyrittiin välttämään haastattelijan suurta roolia ja vastausten ohjaamista tiettyyn suuntaan, jolloin pyrittiin saamaan vastaukset sellaisena kuin ne ovat, jotta haastattelutilanteessa ei viedä keskustelua haastattelijoiden tulkintojen suuntaan. Aineiston vahvistusta ei tehty erikseen haastattelun jälkeen, koska aineiston keruussa olin alun perinkin tarkoitus välttää haastattelun viemistä tiettyihin suuntiin haastattelijan toimesta. Haastateltavien viedessä keskustelua tiettyihin suuntiin, he saivat itse perustella vastauksensa, niin kuin parhaaksi näkivät. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista eikä osallistujilta kysytty henkilökohtaisia tai arkoja asioita.

Opinnäytetyö perustuu YK:n yleissopimuksen kehitysvammaisten ihmisten oikeuksista esittämään eettiseen velvoittavuuteen kehittää menetelmiä, joiden avulla voidaan pyrkiä kehittämään myönteistä ja realistista vammaisuuden identiteettiä. Myönteisen ja realistisen identiteetin tukeminen on osana myös sosionomin osaamista, jossa olisi hyvä olla valmiuksia löytää ja kehittää keinoja tällaisen myönteisen ja realistisen identiteetin tukemiseksi ja sitä kautta ihmisen oman osallisuuden tukemiseksi.

LÄHTEET

- AAIDD. 2010. Intellectual Disability. Definition of intellectual disability. The 11th edition of AAIDD definition manual. Washington D.C.: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino
- Arnheim, R. 2006. Film as art. Berkeley (Calif.): University of California Press.
- Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. 1999. Exploring disability: a sociological introduction. Cambridge: Polity Press.
- Beart, S., Hardy, G. & Buchan, L. 2005. How People with Intellectual Disabilities View Their Social Identity: A Review of the Literature. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 18 (1). Julkaistu 4.2.2005. Luettu 20.2.2019. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-3148.2004.00218.x>
- Duodecim. 2018. Älyllinen kehitysvammaisuus. Julkaistu 30.11.2018. Luettu 5.12.2018. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artik-keli=dlk00556
- Fadjukoff, P. 2009. Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa Metsä-pelto, R.-L. & Feldt, T. (toim.) Meitä on moneksi. *Persoonallisuuden psykologiset piirteet*. Juva: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2017. Me Itse ry. Luettu 2.10.2019. <https://www.tukiliitto.fi/toiminta/me-itse-ry/>
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus: Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Marcia, J.E. 1966. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3:551-558.
- Marcia, J.E. 1980. Identity in adolescence. Teoksessa Adelson, J. (toim.) *Handbook of adolescent psychology*, 159-187. New York: John Wiley & Sons.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. 1994. *Qualitative data analysis*. 2. Ed. California: Sage.

- Nietzsche, F. 1969. Moraalin alkuperästä: pamfletti. Helsinki: Otava.
- Piaget, J. & Inhelder, B. 1977. Lapsen psykologia. Jyväskylä: Gummerus.
- Pramaggiore, M. & Wallis, T. 2005. Film: A critical introduction. Lontoo: Laurence King.
- Rieser, R., Purhonen, S., Räsänen, I. & Karjalainen, J. 2011. Mustat lasit: Vammaisuus valkokankaalla ja televisiossa. Helsinki: Into: Kynnyks.
- Seppälä, H. & Vehmainen, M. 2017. Erilaiset eväät: Kirja kehitysvammaisuudesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Shakespeare, T. & Watson, N. 2001. The social model of disability: an outdated ideology? *Social Science and Disability*, 2:9-28.
- Suomen YK-liitto. 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Somero: Sälekarin Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vehmas, S. 2005. Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Vehmas, S. (toim.) 2010. Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus. Suomen Vammaistutkimuksen Seuran 2. vuosikirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Walmsley, J. & Downer, J. 1997. Shouting the loudest: self-advocacy, power and diversity. Teoksessa Kingsey, J., Ramcharan, P., Roberts, G., Grant, G. & Borland, J. (toim.) *Empowerment in Everyday Life: Learning Disability*. Lontoo: Jessica Kingsey Publishers Ltd.
- World Health Organization. 1996. ICD-10 Guide for mental retardation. Luettu 7.12.2018. https://www.who.int/mental_health/media/en/69.pdf

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje tutkimukseen osallistumisesta

Osallistuminen opinnäytetyöhön sisältyvään tutkimukseen

Hei,

Olen TAMKIn kolmannen vuoden sosionomiopiskelija ja teen opinnäytetyöni toteuttamalla tutkimuksen, jossa tutkin kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä elokuvassa esitetystä vammaisuudesta. Tutkimuksen tarkoituksena on katsoa yhdessä elokuva Forrest Gump ja sen jälkeen haastatella tutkimukseen osallistujia elokuvan herättämistä ajatuksista.

Tutkimukseen osallistujien tietoja ei kerätä. Tutkimuksessa hyödynnetään ainoastaan annettuja vastauksia ja nimeä tai muita tietoja ei käy ilmi.

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja, joten työni on mahdollista lukea sen valmistuttua. Minuun voi olla yhteydessä sähköpostilla, jos tulee mieleen jotain kysyttävää.

Terveisin,
Joni Hiltunen
joni.hiltunen@tuni.fi

Osallistun tutkimukseen

Kyllä Ei

Vastauksiani saa hyödyntää tutkimuksessa

Kyllä Ei

Liite 2. Haastattelukysymykset elokuvan katsojille

Yleinen mielipide elokuvasta?

- Mitä pidit elokuvasta?

Mitä mieltä elokuvan hahmoista?

- Mitä mieltä elokuvan päähenkilöstä?
- Millainen päähenkilö oli? Miten häntä voisi kuvailla?
- Oliko hahmoja, joista erityisesti pidit? Entä hahmoja, joista et pitänyt?

Oliko elokuvassa kohtauksia, joista erityisesti pidit tai kohtia, joista et pitänyt?

Nouseeko mieleen jotain muuta? Vapaa sana